

К.ю.н. Подковенко Т. О.

Тернопільський національний економічний університет, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КОНФЛІКТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Становлення та подальший розвиток будь-якого суспільства завжди являє собою досить складний процес, який супроводжується зародженням, розгортанням та розв'язанням різноманітних протиріч, що пов'язані із взаємовідносинами людей на різних рівнях. Причин таких суперечок є безліч і мають вони як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. І завжди актуальними будуть залишатися питання усунення причин виникнення, попередження та ефективного розв'язання конфліктів.

У сучасному процесі розвитку суспільних відносин, з одного боку чітко простежується пріоритет принципів гуманізму, справедливості, добра і моралі, що вимагають пошуку якісно нових підходів до урегулювання конфліктів. З іншого, сучасне суспільство як ніколи наповнене різномасштабними суперечками, жорстким протистоянням, що в багатьох випадках несе загрозу нормальному розвитку суспільства.

Останнім часом ведеться мова про організоване демократичне суспільство. Що надає суспільству організованості? На думку автора, це суспільство стабільного розвитку, суспільство, яке здатне розв'язувати конфлікти цивілізованими методами, суспільство, яке прагне подолати існуючі суперечності, жорсткі протистояння та забезпечити прогресивний розвиток держави, максимально врахувати та поєднати інтереси кожного. Здійснити означений перехід не просто. Для цього потрібні час, терпіння, продумана та виважена система державних заходів. Рішення, прийняте без достатньої теоретичної та практичної апробації, може ввести країну в хаос, спричинити соціальні, політичні колізії, викликати масові конфлікти і зіткнення. Не менш важливим є підвищення рівня правової свідомості та правової культури, толерантності у відносинах, взаєморозуміння. Звичайно, вирішити усі існуючі конфлікти практично не можливо. Однак важливо вчасно виявляти і спрямовувати суперечності у виважене русло, розв'язувати їх цивілізованими засобами та ефективно запобігати їх виникненню.

До проблем, пов'язаних з причинами виникнення протиріч, суперечностей у суспільстві зверталися ще Платон і Аристотель, Н.Маккіавеллі і Т.Гоббс, Ж.-Ж. Руссо та І.Кант, Г.Гегель і К.Маркс, М.Вебер, В.Паретто та Г.Зіммель. Сучасні конфліктологічні теорії викладено у працях Т.Парсонса, Н.Смелзера, Л.Козера, Р.Дарендорфа, К.Боулдінга, В.Кудрявцева та ін. Серед українських науковців, які активно розробляють конфліктологічну проблематику не лише на теоретичному рівні, а й в практичному спрямуванні, варто відмітити В.Землянську, І.Сенюту, Л.Герасіну, В.Кривцову, Д.Проценко та ін.

Як бачимо, ця проблема не є новою і набуває актуальності з кожним роком. Практично з формуванням цивілізованого суспільства і усвідомленням людиною того, що вона є суспільною істотою і поза соціумом вона існувати не може, розпочалися пошуки шляхів оптимального поєднання людських інтересів та подолання конфліктності. В той же час історія доводить, що людське суспільство і надалі сповнене конфліктів, суперечностей, протистоянь, протиборств як окремих осіб, спільнот, так і держав. Тому на сучасному етапі важливим є завдання пошуку ефективних шляхів попередження та розв'язання конфліктів в різних сферах суспільного життя.

Сьогодні проблемами конфлікту займається не одна сфера наукового знання. Це і соціологія, історія, педагогіка, філософія і, звичайно ж, психологія. Кожна з них розглядає конфлікт зі своєї точки зору і тому існує багато видів понять як самого конфлікту, так і підходів та шляхів до їх розв'язання та попередження.

Варто зазначити, що у якій би сфері суспільних відносин не виникав конфлікт, яких би характеристик він не набував, конфлікт завжди явище соціальне, він завжди пов'язаний з відносинами людей, з їх інтересами та проблемами. Конфлікт «створюють» люди, вони є його сторонами, безпосередніми учасниками, які виражаючи та відстоюючи свої інтереси, в той же час є представниками суспільства і відповідного соціального середовища. Тому важливим на сучасному етапі розвитку українського суспільства та активних процесів вдосконалення юридичної освіти, спроби максимально наблизити науку до практичної реалізації є розвиток правової конфліктології як науки та навчальної дисципліни.

В суспільній свідомості позначилась криза стереотипу розуміння сутності конфліктів, їх ролі та шляхів розв'язання. Підхід з позиції права до розв'язання спірних питань і конфліктів є необхідним в суспільстві і може бути ефективним, особливо, якщо випадок підпадає під юридичні норми. Право як важливий регулятор суспільних відносин надає більшій стабільності суспільному розвитку, забезпечує можливість оптимального поєднання різноманітних інтересів та потреб, сприяє максимальному врахуванню усіх аспектів життя.

Однак, недосконалість законів, неможливість передбачити в них всю специфіку і складність ситуації, відставання від реальної практики, перевантаженість судів, тривалість судового розгляду, труднощі у реалізації прийнятих судом рішень свідчать про обмеженість такого підходу. Досить часто винесення судового рішення не означає дійсного розв'язання конфлікту, а навпаки провокує його ескалацію [1]. Так ситуація особливо характерна для політичних конфліктів. І тому виникає потреба пошуку альтернативних шляхів розв'язання соціальних конфліктів.

Вітчизняна юриспруденція в останні роки отримала ще один напрямок дослідження та практичного застосування, пов'язаний з позасудовою практикою вирішення правових конфліктів. Юристи опинились в складній ситуації, коли знання законів і правових норм стає недостатнім для успішної професійної діяльності. Пошук компромісу у вирішенні правових конфліктів стає необхідним елементом юридичної практики [2, 24]. Ця обставина стала поштовхом і стимулом звернення юристів, як науковців так і практиків, до пошуку та застосування більш ефективних підходів до розв'язання конфліктів.

Конфліктологія, як комплексна галузь знань теоретико-прикладного характеру, є відносно молодого наукою. За часів Радянського Союзу конфліктологія тривалий час практично не розвивалася. Це було пов'язано з пануючою в радянській період «теорією безконфліктності», коли існуючі у суспільстві проблеми та суперечності замовчувалися, що, в свою чергу, з часом привело до їх ще більшого загострення.

За твердженням сучасних науковців уже з середини 50-х років минулого століття, коли теорія конфлікту стала однією з панівних парадигм в західній соціології, і в радянській літературі стали з'являтися перші дослідження з теорії соціального конфлікту.

Якісно новий імпульс розвитку отримують конфліктологічні дослідження у 90-х роках ХХ століття під впливом об'єктивних причин суспільного розвитку. Саме в цей час виникають численні міжособистісні, міжгрупові, міжнаціональні конфліктні ситуації, що досить часто мали політичний характер. В таких умовах і виникає нагальна потреба в

розробці та розвитку вітчизняної конфліктології в якості самостійної галузі наукових знань. В працях вітчизняних вчених за останні роки був узагальнений досвід закордонних досліджень, подано аналіз соціальних конфліктів в сучасному суспільстві. Виникла і стала поступово розширюватися і практика посередницької діяльності з вирішення конфліктів. Саме в цей час відбувається переоцінка значення та особливої ролі права у регулюванні соціальних конфліктів.

Введення у систему юридичної освіти навчальної дисципліни правова конфліктологія дає можливість одночасно розв'язати ряд теоретичних та практичних проблем, виходячи з специфіки юридичного конфлікту та ролі права у розв'язанні конфліктів. Без сумніву, право є одним з найефективніших засобів не тільки регулювання суспільних відносин, а й оптимальним засобом вирішення конфліктних ситуацій в силу таких властивостей права, як загальнообов'язковість, нормативність, формальна визначеність, гарантованість та забезпеченість державою.

Навчальний курс правова конфліктологія має на меті розширити загальний гуманітарний кругозір майбутніх юристів та привернути увагу до колізійних аспектів правової теорії і практики. Владно-примусова природа права розкриває особливості та специфіку його соціального призначення як особливого державного регулятора суспільних відносин будь-якого характеру – як стабільних, конструктивних, так і конфліктних. Здійснення глибоких державно-правових перетворень в Україні супроводжується не тільки загостренням соціально-правових протиріч, поширенням юридичних колізій, а й посиленням конфліктів правової дійсності. При чому досить часто конфлікти мають не тільки юридичний аспект, а й політичний.

Теоретична значимість та пізнавально-практична виправданість наукового аналізу конфліктів, дослідження ролі об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх спричинюють, зокрема, в Україні, зумовлені наявністю в її просторі потенційно конфліктогенних проблем – політичних, правових, соціальних, економічних, культурних, мовних, конфесійних та ін. [3, 1] Ці обставини не тільки визначають необхідність даної навчальної дисципліни, а й формують раціональну потребу наукового розвитку досліджень теоретико-прикладного характеру в галузі правової конфліктології. Ця навчальна дисципліна спрямована на дослідження феномену юридичного конфлікту, а також широкого спектру проблем, таких як конфлікт і право, колізії в праві як джерело юридичних конфліктів, систематизація різновидів правових конфліктів та виявлення їх специфіки, механізмів попередження й розв'язання юридичних конфліктів, альтернативних підходів до розв'язання юридичних конфліктів (медіація, відновне правосуддя, посередництво, арбітраж, громадський арбітраж) тощо.

Таким чином, навчальна дисципліна правова конфліктологія є ще досить новою у системі вітчизняної юридичної освіти, проте її значимість є безперечною. Ця наука сприяє подоланню стереотипів у сприйнятті конфліктів. Поєднання правознавства з основами соціальної конфліктології зумовлює кардинально новий підхід до розкриття змісту та сутності самого конфлікту, розуміння причин його виникнення та ефективних шляхів його подолання.

На сьогодні ми можемо з впевненістю констатувати факт формування нової для України галузі професійної діяльності, спрямованої на аналіз теоретичних питань та практики застосування підходів альтернативного розв'язання конфліктів на основі українського та зарубіжного досвіду. Розуміння сутності конфліктних відносин, їх причин, зумовить практичні навички їх відповідного розв'язання. Адже професійна діяльність юристів безпосередньо пов'язана з правовим регулюванням суспільних

відносин, вирішенням спірних питань на основі права, пошуку оптимальних шляхів розв'язання юридичних конфліктів та ефективного їх попередження. Правова конфліктологія звертає увагу на право як особливий феномен правової реальності, що здатний сприяти консенсусу суспільних відносин. Правова конфліктологія за умови її швидкого розвитку та визнання може відігравати важливу роль в реформуванні українського суспільства на принципах демократії, гуманізму та толерантності в усіх сферах суспільного життя.

Література:

1. Иванова Е.Н. Место медиации в юридической практике / Е.Н.Иванова // Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов в России: практика, проблемы, перспективы. Тезисы участников Всероссийской конференции 19 – 21 октября 1999 года. Геленджик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lawclinic.ru/library.
2. Кривцова В. М. Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності : / В.М.Кривцова // Автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / В.М. Кривцова; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2005. – 18 с.
3. Кукушкин М.А. Юридическая конфликтология: вопросы теории и практики // Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов: Учеб.-метод. пособие. Ч. 1 / Под ред. М.В. Немытиной. Саратов, 1999. – 256 с.